

**Förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna
Justitiedepartementet, arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju 2002:E)**

- **sammanfattning** gjord av Jan-Anders Andersson, rektor Tjörns kommun
- texten skickades ut på skolbiblistan och publiceras nu på Skolbibliotek.se enligt överenskommelse med Jan-Ander

**Förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna
Justitiedepartementet, arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju 2002:E)**

Arbetsgruppen överlämnar härmed ett förslag till handlingsplan för att minska de digitala klyftorna i samhället. Handlingsplanen bygger på gruppens egna överväganden samt material som sammanställts av doktorand Annika Andersson vid Örebro universitet.

Stockholm i februari 2004

Hans-Eric Holmqvist

Ordförande i arbetsgruppen för IT och demokrati (Ju 2002:E)

Sammanfattning

Arbetsgruppen för IT och demokrati För att kunna analysera de faktorer, hinder, som kan förklara skillnaden i tillgång och tillgodogörande av information via Internet har en analysmodell i form av en IT-trappa använts. Med hjälp av IT-trappan ges en tydlig bild av var olika medborgargrupper stöter på hinder när de ska använda sig av den nya tekniken samt vilka åtgärder som är lämpliga för att skapa möjligheter för så många som möjligt att kunna tillvara ta sina demokratiska rättigheter i ett samhälle där den digitala tekniken spelar en allt större roll.

I IT-trappan ingår följande sex trappsteg:

1. Tillgång till Internet
2. Basal kunskap om hur man använder Internet
3. Möjlighet att koppla upp sig mot Internet med snabb och driftsäker anslutning till rimlig kostnad
4. Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet
5. Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet
6. Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang

Arbetsgruppens förslag på åtgärder faller inom flera sektorer. Den viktigaste

är på såväl kort som lång sikt att se till att skolundervisningen och breddutbildningen främjas. Likaså är det av största vikt att den tekniktillgång

som ska finnas allmänt tillgänglig får en tillräcklig omfattning inom en snar framtid.

1. Inledning

Bakgrund

IT spelar en viktig roll för möjligheterna till demokratiutveckling.

Medborgarnas

förmåga att söka och hitta information, skaffa sig kunskap liksom att föra en dialog på Internet kommer att ha en stor betydelse för medborgarnas deltagande i den politiska processen i framtiden.

Utgångspunkt och avgränsning

Visst kan man medvetet välja bort dator, mobiltelefon och Internet, precis som man kan avstå bil, TV och kylskåp, men det är i så fall ett val som gör livet lite bekvämare och krångligare. Få är beredda att frivilligt ta steget till detta utanförskap. Många riskerar dock att ofrivilligt inte få ta del av den nya tekniken. En del saknar dator, andra bra uppkoppling, somliga har inte tillräckliga kunskaper, andra behöver särskilt anpassad utrustning. Den digitala klyftan har många dimensioner. Att överbrygga klyftorna och minska utanförskapets negativa konsekvenser kommer att vara

en av demokratins stora utmaningar de närmaste åren. Det är vad den här rapporten handlar om.

2. Hinder och åtgärder

Personer som inte har tillgång till en dator med Internetuppkoppling hemma bör ha tillgång till kraftfulla Internetuppkopplingar i någon offentlig, för alla tillgänglig, lokal såsom bibliotek eller medborgarkontor. I den nu gällande bibliotekslagens (SFS 1996:1596) andra paragraf står det "Folkbiblioteken ska verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare". Nu när lagen revideras bör denna formulering skärpas så att det fastslås att folkbiblioteken ska garantera allmänheten tillgång till IT för information, kunskapssökande och möjlighet till deltagande i den demokratiska processen. Dessutom anser arbetsgruppen att IT bör nämnas i den paragraf som tar upp biblioteksservice för funktionshindrade, äldre och personer med utländsk bakgrund och andra minoriteter.

Steg 2 ? Basal kunskap om hur man använder Internet

Förslag på åtgärder

Skolan och särskilt grundskolan är viktig för att ge unga nödvändig grundläggande

kunskap om hur man använder Internet. Det är i grundskolan som det första mötet med en studiemiljö sker och det är här grunden för fortsatt utbildning läggs. Tillgången till datorer och Internet på skolorna är dock inte tillfredställande. År 2001 gick det drygt åtta elever per skoldator och tre lärare per lärardator. Skillnaderna är stora mellan olika kommuner, långt ifrån alla skolor har Internetanslutning och bara cirka en fjärdedel har en snabb uppkoppling. Arbetsgruppen anser att det bör införas en miniminorm för förhållandet mellan antalet datorer och elever. Samt att elever med funktionshinder får, för dem ändamålsenlig utrustning. Även för andra grupper är utbildning i olika former den åtgärd som arbetsgruppen anser viktigast, vilket beskrivs mer utförligt i steg fem.

Andra sätt att underlätta för den ovane Internetanvändaren är att skapa användarvänliga portaler och länksamlingar. Sådana tjänster finns i stor omfattning på webben, men är ofta kommersiellt inriktade. Tjänsterna är i allmänhet kostnadsfria men är ofta utformade så att den enskildes surfande styrs på ett visst sätt eller att denne exponeras för reklambudskap. Arbetsgruppen anser att det är angeläget med samhällsfinansierade alternativ som inte styr surfandet eller utsätter den enskilde för påträngande reklamslag. De flesta bibliotek har ambitiösa länklister/portaler, och när det gäller framförallt högskolebiblioteken finns där dessutom ofta självinstruerande kurser i informationssökning, inklusive källkritik. Det vore rationellt att samla detta till en nätportal istället för att samma arbete med att samla, kvalitetsbedöma och strukturera information görs på flera hundra av landets bibliotek.

Det bör tas initiativ till att åstadkomma en nationell biblioteks/samhällsinformationsportal, innehållande en motsvarighet till det danska www.finno.dk plus ytterligare allmänna sökmöjligheter och samhällslänkar, inte bara för dem med annat modersmål än svenska. Sådana planer finns inom projektet Ordbron där Internationella biblioteket ansvarar för byggandet av en ännu mycket begränsad portal.

Steg 5 - Förmåga att tolka, analysera och värdera information från Internet
Hinder

Via Internet tillgängliggörs mängder med information. All information är dock inte tillförlitlig. Internetpublicering är en förhållandevis billig form att sprida information som lockar många aktörer. En del av dessa är oseriösa eller rent av destruktiva, med avsikt att vilseleda. Även de som har ärliga intentioner verkar inte alltid efter samma principer som

yrkesmässiga journalister, när det gäller t.ex. oberoende och allsidighet. Information på Internet kan också ligga kvar på servrar långt efter att den blivit inaktuell och utan att detta klart framgår.

Den som söker information på Internet måste vara väl medveten om mediets begränsningar och risker. Kraven på förmåga att analysera och bedöma information ökar.

Förmågan att tolka och värdera information varierar beroende på utbildning, kulturell bakgrund och livserfarenhet. Sammantaget handlar det om vilka referensramar man har att innefatta det nya i. Förutsättningarna för att ta till sig det värdefulla och genomskåda det mer tvivelaktiga och direkt skadliga är alltså ytterst varierande.

Det krävs en omfattande allmänbildning och förmåga till kritiskt tänkande för att kunna värdera den information som man får genom olika media. När det gäller traditionella media finns många "filterfunktioner" i form av redaktioner, förlag, ekonomi, publicistiska och etiska regler i mediabranschen, tillgång till informationskanaler, copyright och upphovsrätt m.m.. Information via Internet saknar i dag i stor utsträckning spärrar av detta slag. Man riskerar ständigt att på nätet utsättas för lögn, kriminalitet och desinformation, som varken självzensur eller offentlig debatt kan påverka. Behovet av att lära ut grunderna i källkritik har blivit akut. Inom offentlig verksamhet har det blivit allt vanligare att material med koppling till den demokratiska beslutsprocessen läggs ut på Internet. Det kan vara dagordningar och protokoll, men också utredningar och andra beslutsunderlag. Dessa material är ofta omfattande och skrivna på ett fackspråk som är ovant, och stundom kanske rent av avskräckande, för den vanlige medborgaren.

Förslag på åtgärder

Grundskolan

Enligt läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) ansvarar skolan för att eleverna inhämtar och utvecklar sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Som mål att uppnå i grundskolan anges bl.a. att eleverna kan använda informationsteknik som ett verktyg för kunskapssökande och lärande.

Skolverket har det övergripande ansvaret att utforma nationella IT-relaterade

kursplaner i skolan medan ansvaret för uppgiften att stödja arbetet i skolan med att uppnå målen är Myndigheten för skolutveckling. Som en del i detta uppdrag driver Myndigheten för skolutveckling Skoldatanätet, som omfattar en Internetguide för pedagoger. Nationellt resurscentrum för multimedialäromedel, som driver webbplatsen Multimedialäromedel, är en annan del. I uppdraget ingår också att ta till vara, utveckla och sprida de erfarenheter som finns från Delegationen för IT i skolan (ITiS) samt Kommittén för det europeiska skoldatanätet. Enligt arbetsgruppen är det viktigt att detta arbete fortsätter.

I den nedan föreslagna breddutbildningen, pedagogutbildningen och skolans utbildning i informationsökningskompetens ska självklart källkritik och analys av Internets olika funktioner ingå. Arbetsgruppen anser därför att Myndigheten för skolutveckling "Kolla källan" bör utvecklas då speciellt ungdomars brist på källkritisk insikt måste uppmärksammas även när det gäller kontakter via chat och mail. Även konsumentkontor, medborgarkontor och bibliotek har här en stor funktion när det gäller att informera även om Internets negativa sidor och uppmana till kritiskt tänkande.

Samhället förfogar över tre institutioner/organisationer som kan främja ett livslångt lärande. Två av dem, skola och bibliotek, har behandlats här ovan, den tredje är massmediernas public service-kanaler. De bör

uppmärksammas på vikten av att främja den allmänna informationssökningskompetensen. Här kan man bl.a. lära av radio- och TV-utvecklingen i Storbritannien och BBC:s roll.

Steg 6 ? Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang

Förslag på åtgärder

I tidigare avsnitt har betydelsen av datorer med Internetanslutning inom undervisningen beskrivits. Samtidigt är det viktigt att notera att skolan också är en stor arbetsplats. Det är naturligt att elever och personal utvecklar elevinflytandet i skolans ledning och vardagsdrift. I detta demokratiarbete skulle datorer och Internet kunna vara ett naturligt arbetsredskap anser arbetsgruppen.

Större delen av den offentliga servicen förmedlas inom skolan, vården och omsorgen. I dessa verksamheter behöver medborgare och brukare ha insyn och inflytande. När digitalt verksamhetsstöd och tjänster utvecklas är det viktigt att behovet av detta tillgodoses. Samtidigt står det klart att många som inom överskådlig framtid får del av denna service kommer att ha svårt att ta del av detta p.g.a. att de inte har tillräcklig tillgång till och kunskap om Internet. Arbetsgruppen anser därför att det är viktigt att stor kraft läggs ned på att göra offentliga tjänster så användarvänliga som möjligt.

Sammanfattning av arbetsgruppens förslag på åtgärder för att minska de digitala klyftorna

1. Svenska samhällsföreträdare bör på många sätt framhålla att Internet bör utgöra en samhällsfunktion för alla.
3. Folkbiblioteken bör garantera medborgarna tillgång till Internet för information, kunskapssökande och möjlighet till deltagande i den demokratiska processen. Det bör tas initiativ till en samordnad biblioteksinformationsportal. Samordnad kunskapsspridning om informationssökning bör erbjudas av landets bibliotek.
7. Det pågående arbetet med intensifieringen av IT i skolan bör fortsätta. Detta bör omfatta fortsatt kompetensutveckling för lärare samt förskolepersonal. Ökade resurser bör ställas till förfogande för forskning kring IT i skolan. En miniminorm bör införas för förhållandet mellan antalet skoldatorer och elever. Skolverket bör få i upp drag att utveckla nationella prov rörande kunskaper i Internetbaserad informationssökning och källkritik.
10. Det är väsentligt att existerande ekonomiskt stöd till nätutbyggnad kommer glesbygdskommuner till del.

.....
.....

Jan-Anders Andersson
Rektor Tjörns kommun
Tel 070-6016029

.....
.....